سال ۱ – شماره ۳– بهار ۱۴۰۵
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰
صفحات: ۸۱-۶۵

فصلنامهٔ مطالعات دیپلماتیک ایران

Vol 1 - No 3 -Spiring 2026
Reseived Date: 2026/04/07
Accept Date: 2026/06/10
PP: 65-81

واکاوی رهیافت پارادیپلماسی در منطقه مرزی خراسان رضوی از دیدگاه نیلز هانسن

اصغر رجبی ده برزوئی [۱]

چکیده:

پارادیپلماسی یکی از انواع جدید دیپلماسی است. در پارادیپلماسی واحدهای سیاسی مانند استان‌ها، شهرها و حتی بخش‌ها مهمترین بازیگران محسوب می‌شوند. با جهانی‌شدن و رشد وابستگی متقابل دولت‌ها، ساختارهای رسمی دولت به تنهایی نمی‌تواند به دستگاه دیپلماسی کمک کند. از آنجا که مناطق مرزی استان خراسان رضوی به عنوان یکی از استان‌های واقع در شمال‌شرقی کشور نقطه ثقل ارتباطی بین سه کشور ایران، افغانستان و ترکمنستان است لذا موقعیت راهبردی ویژه‌ای در زمینه ارتباطات سیاسی برای این استان فراهم کرده است. حال پرسش این است که رهیافت پارادیپلماسی وکاربرد آن در مناطق مرزی خصوصا خراسان رضوی چگونه است؟ در فرضیه بیان می‌شود که پارادیپلماسی از دیدگاه نیلز هانسن باعث سرمایه‌گذاری و توسعه‌یافتگی در منطقه مرزی خراسان رضوی می‌شود. محقق در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای و مقالات به تبیین دلایلی از جمله داشتن جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی، موقعیت منحصر به فرد اقتصادی، جاذبه‌های گردشگری و بازارچه‌های مرزی، قابلیت ارتقاء جایگاه سیاسی و امنیتی برای اجرای فعالیت‌های دیپلماتیک را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج حاکی از آن است که پارادیپلماسی در منطقه مرزی خراسان رضوی می‌تواند نقش بسزایی در جذب سرمایه، اشتغال‌زایی،گسترش تبادلات متنوع اقتصادی و همچنین کمک به دولت مرکزی در حل‌وفصل مسائل منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و بین‌المللی در راستای قانون اساسی کشور داشته باشند.

واژگان کلیدی: پارادیپلماسی، جاذبه گردشگری، جهانی شدن، خراسان رضوی، نیلز هانسن

[۱]- استادیار گروه معارف، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
as.rajabi@iau.ac.ir

مقدمه

فضای جدیدی را بر روابط بین‌الملل حاکم کرد (صباغ و گودرزی،۱۴۰۳:۳۳۷) سیاست خارجی از مهمترین عوامل افزایش قدرت ملی کشور است و اکنون مولفه‌های قدرت ملی در سایه رویدادهای ناشی از جهانی شدن در حال تغییر و تحول است. دیپلماسی، هسته مرکزی قدرت ملی است لذا در ابعاد خود دچار تحولاتی گسترده شده است. از آنجایی که مخاطبان سیاست خارجی و دیپلماسی در عرصه روابط بین‌الملل است لذا به دور از انتظار نیست که تغییرات گسترده در عرصه دیپلماسی رخ بدهد. یکی از مهمترین تغییرات، به میدان آمدن بازیگران و کنشگران خرد و فروملی، در عرصه روابط دیپلماتیک است که خواهان وارد شدن به روابط گسترده با همتایان فرامرزی خود هستند. کنشگران فروملی تحت تاثیرات تحولات کنونی به برخی اقدامات در جهت ارتباطات فرامرزی با آن سوی مرزهای خود هستند که این امر به تاثیر در سیاست‌های بالادستی و پایین‌دستی کشور منجر می‌شود و در نهایت افزایش قدرت ملی را باعث خواهد شد اکنون که مولفه‌های قدرت ملی از شکل سنتی خود خارج شده است(خالقی نژاد،۱۳۹۹:۱) جای دارد تا جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به توانایی‌های گسترده خود و به خصوص مرزهای چهارگانه و تنوعات قومی و فرهنگی از این فرصت بهره ببرد و بر قدرت ملی خود بیفزاید. شناخت این ظرفیت‌ها و به کارگیری آنها در جهت قدرت ملی ضرورت دارد. در هر کشوری مرز از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و حساسیت خاصی در این زمینه وجود دارد. جمهوری اسلامی ایران نیز همچون دیگر کشورها از خارج از شمول این قاعده نیست چرا که مرزها نماد حاکمیت ملی کشور محسوب می‌شوند. مرزها در توان اقتصادی و همچنین مبادلات بازرگانی کشورهای مختلف نقش تعیین کننده دارند و با ایجاد فرصت‌های شغلی و شکل‌گیری مزیت‌های متنوع می‌توانند به استمرار دوستی و تفاهم طرفین کمک فراوان و قابل توجهی بکنند. امرار معاش مردم مرزنشین ایجاب می‌کند دولت‌ها در این خصوص از فرصت‌ها و منابع مشترک مرزی نهایت بهره‌برداری را داشته باشند و این امر به اشتغال مولد بیانجامد. در این رهگذر کنشگران پارادیپلماتیک با بهره‌گیری از فرایند جهانی شدن کوشش کرده‌اند ارتباطات گسترده‌ای را با دیگر دولت‌های ملی، بازیگران فروملی و حتی سازمان های بین‌المللی برقرار سازند تا خود را در فضای جهانی شده جهانی کنند (Sassen, 2010:109).

این مقاله در پی پاسخ به این پرسش است که رهیافت پارادیپلماسی و کاربرد آن در مناطق مرزی خصوصا خراسان رضوی چیست؟ در فرضیه بیان می‌شود که پارادیپلماسی از دیدگاه نیلز هانسن[1] باعث سرمایه‌گذاری و توسعه‌یافتگی در منطقه مرزی خراسان رضوی می شود. محقق در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای و مقالات به تبیین دلایلی از جمله داشتن جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی، موقعیت منحصر به فرد اقتصادی، جاذبه‌های

[1]- Nils Hansen

گردشگری و بازارچه‌های مرزی، قابلیت ارتقاء جایگاه سیاسی و امنیتی برای اجرای فعالیت‌های دیپلماتیک را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج حاکی از آن است که پارادیپلماسی در منطقه مرزی خراسان رضوی می‌تواند نقش بسزایی در جذب سرمایه، اشتغال‌زایی،گسترش تبادلات متنوع اقتصادی و همچنین کمک به دولت مرکزی در حل‌وفصل مسائل منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و بین‌المللی در راستای قانون اساسی کشور داشته باشند.

ضرورت پژوهش

پارادایپلماسی نه تنها موجب توانمندسازی استان‌های مرزی کشور و توان‌افزایی منطقه‌ای می‌شود بلکه با سطوح نابرابر توسعه یافتگی مناطق همجوار ایران، زمینه مساعدی برای موفقیت پارادیپلماسی جمهوری اسلامی را فراهم می‌کند. توسعه نیافتگی مناطقی از عراق، افغانستان، پاکستان و حتی همسایگان شمالی جمهوری اسلامی ایران باعث تاثیرگذارتر شدن این امر می‌شود. لغت دیپلماسی در واقع فن مدیریت تعامل با جهان خارج از سوی نهادها، دولتها و سازمان‌هاست. قطعا ابزارها و سازوکارهای متعددی برای اعمال این مدیریت می توان در نظر گرفت(صالحی امیری و محمدی، ۱۳۸۹: ۱۰۸). لذا پارادیپلماسی با هدف اثبات توانمندی، در مناطق مرزی استان خراسان رضوی در این مقاله می‌پردازد.

پیشینه پژوهش

در خصوص پارادیپلماسی از جهت نظری و تحقیقاتی، پیشینه‌ای اندکی وجود دارد؛ به ویژه از دیدگاه نیلز هانسن که معدودی مقاله، همهٔ داشته‌های ما در این حوزه را شامل می‌شود. در خصوص رهیافت پارادیپلماسی در مناطق مرزی پژوهش‌های صورت گرفته است که در جدول زیر به برخی از آنها که در برخی جنبه‌ها به این پژوهش نزدیک تر بودند اشاره شده است:

۱- مقاله آسیب شناسی دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی ایران در قبال ترکمنستان (۲۰۱۵ - ۲۰۲۰) با تأکید بر رویکرد پارادیپلماسی نوشته خانم‌ها الهام صباغ و مهناز گودرزی با روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۴۰۳ انجام پذیرفته که یافته‌ها نشان می‌دهد که چندوجهی شدن روابط دیپلماتیک باعث تغییر سطوح دیپلماسی و مراودات سیاسی کشوها و اتخاذ رویکرد پارادیپلماسی شده است. از منظر پارادیپلماسی، هویت‌های خُرد و فروملی مستقل از حکومت‌های مرکزی می‌توانند در عرصه بین‌المللی به نقش‌آفرینی بپردازند.

۲- مقاله توسعه اقتصادی مرزها ضامن امنیت مرزی نوشته آقای سید کامران یگانگی با روش تحلیلی- توصیفی در سال ۱۴۰۳ انجام گردیده و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بیش از نیمی از استان‌های کشور در مجاورت مرزها قرار دارند و فرصتی بی نظیر برای تبادل اقتصادی و توسعه کسب وکارها و ایجاد بافت های جمعیتی در مناطق مرزی می‌باشد. امنیت، جز با قانون مداری حاصل نمی‌شود و تعامل و همکاری سازمان‌ها، نهادها و مرزنشینان با مرزبانی، علاوه بر کمک به ارتقاء امنیت، موجب توسعه اقتصادی منطقه خواهد شد.

۳- مقاله نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه همکاری‌های اقتصادی ایران با کشورهای آسیای میانه (مطالعه موردی استان خراسان رضوی) نوشته آقایان سید محمد فهیمی فرد، حمید سعیدی جوادی و محمد رضا بهادری با روش نمونه‌گیری گلوله برفی در سال ۱۴۰۰ انجام پذیرفته که خراسان رضوی قطب تولید مواد غذایی بوده و بیشترین تراز منفی منابع آبی را در بین استان‌های کشور دارد و از طرف دیگر، آسیای میانه از بازار بالقوه‌ای بالغ بر هفتاد و سه میلیون نفر برخوردار بوده، سهم بالایی از مساحت آن به اراضی کشاورزی اختصاص داشته و برخی از کشورهای آن از وفور منابع آبی برخوردارند.

۴- مقاله نقش دیپلماسی مرزی در احقاق حقوق مرزنشینان ایران و ترکمنستان نوشته خانم زکیه نادری چنار و آقایان محسن جان پرور و محمد جواد رنجکش با روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۳۹۸ انجام پذیرفته که یافته‌ها نشان می‌دهد که چگونه دیپلماسی مرزی می تواند دراحقاق حقوق ساکنین مرزی موثر باشد و باعث توسعه مناطق مرزی و کاهش مشکلات و تنش‌ها شود.

۵- مقاله پارادیپلماسی و کاربرد آن در شهرهای مرزی؛ مطالعه موردی آذربایجان غربی نوشته آقای مجید رضا مومنی و خانم‌ها آزاده رحیمی و نسرین غیبی زاده با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از داده‌های اسنادی‌آماری در سال ۱۳۹۵ انجام پذیرفته که یافته‌ها نشان می‌دهد که مقوله پارادیپلماسی به عنوان رهیافتی موثر که تاکید بر بازیگران جدید در عرصهٔ بین‌المللی خصوصا در قالب شهرهای مرزی دارد، می‌تواند نقش بسزایی در حل‌وفصل منازعات منطقه‌ای، گسترش تعاملات منطقه‌ای و حتی فرامنطقه‌ای و بین‌المللی داشته باشد.

همان‌طور که در پیشینه دیده می شود پژوهش‌هایی در خصوص پارادیپلماسی صورت گرفته است، اما مقاله پیش رو به واکاوی پارادیپلماسی در مناطق مرزی در استان خراسان رضوی می‌پردازد.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری اطلاعات، روش اسنادی مورد استفاده قرارگرفته است. مراجعه به اسناد و مدارک در پژوهش‌های علمی یا بررسی‌هایی انجام می‌شود که موضوع آن‌ها، مطالعه پژوهش‌های پیشین درباره پدیده‌های موجود است یا پژوهش‌هایی که موضوع آن‌ها این مراجعه را ایجاب می‌کند(ساروخانی، ۱۳۸۹: ۲۵۴). در این روش دو مرحله گردآوری و سپس تحلیل، تبیین و داوری، قابل تصور است. دستاوردهای این پژوهش از نوع کاربردی است.

چارچوب مفهومی

پارادیپلماسی

واژهٔ پارادیپلماسی برای اولین بار در مباحث آکادمیک از سوی اندیشمند کانادایی پانایوتیس سولداتوس ارائه

شد(Soldatos,1990:45). سپس نویسندۀ امریکایی ایوو دوچاسک این مفهوم را توسعه داد و به یکی از نظریه پردازان عمده در این خصوص تبدیل شد. پارادیپلماسی به طور نسبی یک پدیده و موضوع جدید در رشته روابط بین الملل است. پارادیپلماسی به این موضوع اشاره می کند که چه چیزی می‌تواند ظرفیت‌ها و توانایی‌های واحدهای فروملی و مشارکت و استقلال این واحدها را در عرصه بین‌المللی در پیگیری منافع خاص بین‌المللی توصیف کند (مومنی و همکاران،۱۳۹۵:۱۱). پارادیپلماسی موجبات پیشبرد اهداف دیپلماتیک را با ارائه تصویری مردم‌سالار، مبتنی بر تمرکززدایی، از آن کشور نزد افکار عمومی بین‌المللی فراهم‌آورد (Hocking,1993:82). پارادیپلماسی به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که توسط نهادهای فروملی و فراملی انجام می‌شود تا مستقل از دولت مرکزی خود در راستای منافع ملی در روابط بین‌المللی و دیپلماسی شرکت کنند. این نهادها اهداف خود را در مسیر منافع ملی و بین‌المللی دنبال می‌کنند و با دولت‌های خارجی و سازمان‌های بین‌المللی ارتباط برقرار می کنند.

کنشگران جدید با ایجاد حکومت‌های محلی به دنبال ارتباط با دیگر واحدها در خارج از مرزهای ملی خود هستند که این ارتباطات گاه از طریق افراد، گاهی از طریق نهادهایی چون استانداری و شهرداری و از این قبیل واحدها و گاهی هم از طریق کنشگرانی چون شرکت‌های چندملیتی و سایر بازیگران فروملی برقرار می‌شود. در کل پارادیپلماسی به معنای نقش آفرینی بازیگران فروملی در عرصه سیاست خارجی است که دارای سه بعد اقتصاد، فرهنگ و جغرافیا است. البته برای توضیح پارادیپلماسی نیاز به برخی تعاریف و تحلیل‌هایی است تا این امر را بهتر نشان دهد که پارادیپلماسی دلایل مختلف خارجی و داخلی دارد که می‌تواند به روش‌های مختلفی نیز مورد تایید و توجیه قرار بگیرد. بنابر نظر برخی صاحب‌نظران در این عرصه گسترش واحدهای جدید به ویژه در حیطه تجارت منطقه‌ای باعث شده است تا تمایزات بین امور داخلی و خارجی از بین برود و باعث تقسیم بندی مسولیت ها بین دولت و واحدهای محلی شده است. نقش آفرینی هویت‌های فروملی منجر به افزایش قدرت ملی می‌شود چرا که مشارکت آنها برای تعقیب منافع خاص بین‌المللی است. دولت دراین طیف یکسری اختیاراتی را طبق قانون اساسی به حکومت های فروملی اعطا می‌کند که در جهت به ثمر نشاندن عمیق تر دیپلماسی دولت مرکزی است.

مرز و مرزنشینی

زندگی موهبتی الهی است که انسان‌ها همواره در طول عمر خویش به نوعی از آن بهره‌مند می‌شوند. بخشی از این حیات اجتماعی در مفهوم خلق شده‌ای به نام مرز و نوار مرزی و بخشی دیگر خارج از آن رقم می‌خورد. تا مدت‌ها روایت‌های مسلط حیات مرزی، حول دو محور امنیت و اقتصاد بود و بر همین مبنا نیز دوگانه‌های امنیت/ ناامنی، مرکزنشینان/ مرزنشینان و توسعه‌یافته توسعه‌نیافته شکل گرفته بود. اما در قرن حاضر به‌واسطه گسترش ارتباطات و تکنولوژی، نظم نوین جهانی، بهبود بهداشت و سلامت، افزایش سواد و تحصیلات، تحولات جمعیتی، تغییر نگرش آدمی به زندگی، علم باوری، تنوع تولید و معیشت و ...، تغییراتی نیز در حوزه این روایت‌های مسلط به‌وقوع پیوسته

است. کشور ایران نیز به دلیل دارا بودن مرزهای چهارگانه از نظر جغرافیایی و تنوعات فرهنگی که با مرزهای خود در کشورهای دیگر مشترک است و همچنین تولیدات اقتصادی و ظرفیت‌های اقتصادی مناسب، دارای ظرفیت‌های پارادیپلماتیک متنوعی است که می‌تواند با بهره‌گیری از کنشگران ریز و کوچک خود به ارتباطات بیشتر خارجی با کشورهای همسایه بپردازد و قدرت ملی خود را افزایش دهد. بی تردید علاوه بر ایران در هر گوشه از جهان شاهد تمایلات برخی کنشگران برای برقراری ارتباطات مختلف اقتصادی و فرهنگی با آن سوی مرزهای خود هستیم که در صورت به وقوع پیوستن نه تنها مقاصد کنشگران فروملی تامین می‌شود بلکه علاوه بر آن قدرت ملی و منافع ملی نیز افزایش و تامین خواهد شد. کشور جمهوری اسلامی ایران به لحاظ واقع شدن در منطقه ژئوپلیتیکی مهم و در پی آن دارا بودن سه ویژگی ممتاز از لحاظ پارامترهای فرهنگی، جغرافیایی و اقتصادی خواهد توانست با بکارگیری از زمینه‌های موجود در مرزهای خود به افزایش روابط پارادیپلماتیک بپردازد. مرزهای ایران دارای ظرفیت‌های سه‌گانه جغرافیایی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی هستند. از همین رو دولت‌ها همواره برای مرزنشینان معافیت‌ها و امتیازاتی را در نظر می‌گیرند. بطور مثال مرزنشینان می‌توانند برای رفع احتیاجات شخصی یا سر زدن به خویشان و اقوام خود، راحت‌تر از مرزها عبور کنند و از تخفیفات گمرکی برای نقل و انتقال کالا نیز برخوردار هستند. عدم احساس امنیت اجتماعی رسیدگی به مشکلات مردم دور از مرکز از پیامدهای مناطق مرزی می باشد (عندلیب، ۱۳۸۰: ۵۰).

چارچوب نظری

نظریه نیلز هانسن

هانسن ویژگی‌های مناطق مرزی را بر اساس نظریه مکان مرکزی و قطب رشد و دیگر نظریه‌های مرتبط با برنامه‌ریزی منطقه‌ای، تجزیه و تحلیل کرد(مختاری هشی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۳). او با مطالعه و بررسی مناطق مرزی به دو دسته نتایج مثبت و منفی رسید. مهم ترین نتایج مثبت عبارتند از: ۱- توسعه فعالیت‌های فرهنگی و تجاری در مناطق مرزی۲- سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی نسبت به مناطق مرکزی به دلیل کم بودن مالیات از سود بیشتری برخوردار است.

ویژگی‌های منفی مناطق مرزی عبارتند از: ۱- نبود تعادل میان مناطق مرزی و مرکزی که بر فرآیند توسعه دراین مناطق تاثیر می‌گذارد،۲- ناهمخوانی میان اهداف سیاسی و اقتصادی و ظهور مشکلاتی در مناطق مرزی.

هانسن، اصول کلی و ویژگی‌های مناطق مرزی را به شرح زیر بیان می کند:۱- وجود موانع مرتبط با تجارت بین‌المللی(که در مناطق مرزی اعمال می گردد) ۲- قطع ارتباط با کشورهای مجاور به علت تفاوت‌های گوناگون

در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی۳- خطر تهدید و تهاجم نظامی۴- گسست در ساختار فضایی این مناطق بر اثر ایجاد مرزهای فیزیکی.

هانسن استدلال می‌کند، مادامی که این شرایط برقرار و این خصوصیات برای مناطق مرزی باقی است، مناطق مرزی به صورت مناطق محروم، توسعه نیافته و پیرامونی باقی خواهد ماند(Hansen,1978: 254).

دیپلماسی مرزی ازجمله زیربخش‌های مبحث پارادیپلماسی(دیپلماسی موازی) است که در طی دهه‌های اخیر متناسب با افزایش پیوند بین فضاهای جغرافیایی و بازیگران برجسته شده است. هدف در پیش گیری دیپلماسی مرزی، افزایش کنش های مثبت در منطقه مرزی مبتنی بر ظرفیت های محلی این فضاها به‌منظور بهبود شرایط مناطق مرزی و توسعه آن‌هاست(نادری چنار و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۷). لذا می‌توان اشاره داشت که مرزها عامل بسیار تعیین کننده در ثبات و آرامش بین کشورها تلقی می‌شوند و اختلافات و منازعاتی که ممکن است در نواحی مرزی بوجود بیاید می‌تواند در اثر فرهنگ سازی و مجاورت‌های فرهنگی به کمترین حد خود برسد و باعث تفاهم و دوستی های مشترک گردد.

جهانی شدن و تقویت پارادیپلماسی

امروزه کنشگران فروملی خواهان فعالیت‌های بیشتر فرهنگی در عرصه ارتباطات برون مرزی می‌باشند. این فعالیت تحت عنوان پارادیپلماسی در چارچوب برخی قوانین، منجر به افزایش قدرت ملی یک کشور و حکومت می‌شود (ساعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۷). جهانی شدن فرصت‌ها و چالش‌های فراوانی بوجود آورده که یکی از پیامدهای آن، پدید آمدن مفاهیمی نو از جمله حکمرانی جهانی و سازمان‌های غیر دولتی بین‌المللی است که جایگاه حکومت‌ها یا دولت‌ها را به منزله تنها بازیگران عرصه بین‌المللی دستخوش تغییر و تحولات زیادی کرده است. تغییر و تحولات نظام بین‌الملل باعث شده یک جانبه‌گرایی که بیشتر توسط ایالات متحده آمریکا پیگیری می‌شد جای خود را به چندجانبه‌گرایی بدهد که غالب بازیگران آن را نمایندگان سازمان‌های غیر دولتی و شهروندان آنها تشکیل دهد. البته پدیده جهانی شدن باعث ظهور و بوجود آمدن بازیگران جدید بین‌المللی در قالب های نهادها، سازمان‌ها و انجمن‌های بین‌المللی گردیده که این خود مفهوم حکمرانی را دستخوش تغییر داده است. مفهوم جهانی شدن از دهه ۱۹۶۰ وارد فرهنگ لغات گردیده است. از مختصات بارز جهانی شدن نمی‌توان فقط سرعت را نام برد، زیرا همراه با عنصر سرعت کیفیت تعاملات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی دستخوش تحول اساسی گردیده‌اند (قوام، ۱۳۸۳ : ۷).

با جهانی‌شدن و رشد وابستگی متقابل دولت‌ها، ما شاهد اختلاط فعالیت‌های دیپلماتیک هستیم و بسیاری از کارکردهای دیپلماتیک مکمل یکدیگر هستند. همچنین پدیده شهروندی تحت تأثیر جهانی‌شدن، به طور فزاینده‌ای باعث گردید تا شهرها، از طریق نیازهای پیچیده شهروندان به منظور ارتقاء وضعیت فردی شهروندان با سایر شهرها همکاری کنند. از آنجا که شهرهای مهم یک کشور در سطح شهرهای جهانی معرفی می‌شوند، پتانسیل ایجاد شبکه‌های

شهری را دارند. این شبکه‌های شهری یا به عبارتی شهرهای خواهرخوانده، در روند شکل‌دهی نیاز شهروندان و شهرها مؤثرتر واقع می‌شوند. بنابراین سیاست جهان به‌گونه‌ای است که دیگر دولت‌ها تنها بازیگران جهانی نیستند و حکمرانی خوب ترکیبی ازهمکاری این نیروها خواهد بود. بازیگران غیردولتی به طور فزاینده‌ای نقش مهمی در سیاست‌های جهان به دست آورده‌اند. جهانی شدن، در ابعاد سیاسی موجب بروز تغییراتی از قبیل افزایش ارتباطات فرامرزی، افزایش قوانین و مقررات فراملی، افزایش مشارکت بخش خصوصی و گسترش جامعه مدنی شده است. به عبارت دیگر، مشکلات جدید جهانی، دیگر نهادهای داخلی یک کشور را نیز درگیر مسائل بین‌المللی کرده و موجب گردیده تا هر یک از سازمان‌های داخلی فعال در درون یک دولت، روابطی را با همتایان خود در دیگر کشورها برقرار کنند (سیمبر،۱۳۸۵:۱۷۵). اگر زمانی مسائل سیاست جهان به وسیله تعامل دولت‌ها حل‌وفصل می‌شد، اکنون مسائل دیگری در دستور کار سیاست جهان قرار گرفته‌اند که از صلاحیت اقتدار دولت‌ها خارج است (روزنا،۱۳۸۲: ۸۸-۸۹). در چنین شرایطی، دولت‌ها مجبور شده‌اند پیوسته خود را با شرایط جدید جامعه جهانی تطبیق دهند (keating,2000:25). در نگاه دیگر با عطف به اینکه اقتصاد مقاومتی یکی از استراتژی‌های مهم جمهوری اسلامی ایران است لذا این امر یکی از مهمترین راه‌های تحقق اقتصاد مقاومتی و اقتصاد بدون نفت است. روابط پارادیپلماتیک منجر به تسریع هرچه بیشتر دستیابی به اصول اقتصاد مقاومتی و محقق نمودن آن می‌گردد. همانطور که یکی از آرزوهای مقام معظم رهبری این است که با تلاش نخبگان و دانشمندان کشور بتوانیم روزی در چاه‌های نفت را بسته و اقتصاد خود را بر اساس منابع غیر نفتی استوار کنیم. اقتصاد بدون نفت یکی از تاکیدات ایشان به دولت‌های مختلف بعد از جنگ تحمیلی است.

جهانی شدن و شهرهای مرزی

با توجه به تغییر منابع قدرت در عصر جهانی‌شدن، شاهد تغییر کانون قدرت از کشورها به بازیگران فروملّی، یا فراملّی هستیم. در سطح فراملّی، وجود بازیگران بین‌المللی از جمله سازمان‌های بین‌المللی و شرکت‌های چندملیتی آن‌ها بر قدرت نفوذ دولت‌ها تأثیر گذاشته است (دهشیری،۱۳۹۲:۸). جهان امروز، دنیایی متصل و در ارتباط با یکدیگر است. جهانی که در آن فرهنگ، اقتصاد، سیاست و زبان ردپایی از اشتراک در خود دارند. جهانی که کم کم به سویی می‌رود که تنها مرزهای باقی مانده در آن، مرزهای جغرافیایی باشند. زمانی که بشر در عصری از تکنولوژی و شبکه‌های ارتباطی زندگی می‌کند، معنی جهانی شدن را حتی در زندگی روزمره نیز می‌توان درک کرد. از سینما و موسیقی و مد گرفته تا حوزه‌های علمی و سیاسی و اقتصادی، همگی تا اندازه‌ای تحت تاثیر جهانی شدن قرار دارند. جهانی شدن موضوعی است که در دهه‌های اخیر و به ویژه با گسترده شدن فناوری اطلاعات و ارتباطات بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت که جهانی شدن، بستر و فضا را برای تحقق پارادیپلماسی فراهم نموده است. بنابراین لازم است که ساختار سیاسی و اجتماعی و همچنین موقعیت

جغرافیایی و ظرفیت‌های اقتصادی خراسان رضوی آشنا شویم. این استان دارای نوزده شهرستان و شصت و دو بخش می‌باشد (زیاری و همکاران،۱۳۸۸:۲۰) این استان شامل چهار شهرستان مرزی تربت جام، خواف، تایباد و سرخس است. این منطقه دارای یک سری ویژگی‌های فرهنگی قومیتی خاصی است که طرفداران زیادی دارد و به دلیل همین ویژگی‌ها می‌توان در عرصه فرهنگی و به خصوص نشر ارزش‌های فرهنگی، اداب و رسوم و جذب گردشگری از این منطقه به عنوان ظرفیتی پارادیپلماتیک در عرصه فرهنگی برای افزایش قدرت ملی کشور و رونقِ بخش‌های فرهنگی و اقتصادی استفاده کرد. امید است که با اتخاذ تدابیر مناسب در زمان بوجود آمده بتوان این ظرفیت را تقویت کرده و زمینه‌های آبادانی بیشتر این مناطق در حد توان ظرفیت‌های این استان فراهم شود که نه تنها موجب تقویت منطقه شرق بلکه باعث افزایش عزت و اقتدار ملی نیز خواهد شد.

خراسان رضوی و فرصت‌های سرمایه‌گذاری

خراسان رضوی با تکیه بر موقعیت ممتاز جغرافیایی خود، می‌تواند و باید از نقش یک استان صرف خارج شده و به عنوان یک خِطّه‌ی استراتژیک و بندر خشک پیشران، نقش ریه‌ی تنفسی اقتصاد ایران را ایفا کند. یکی از شاخص‌های مهم در سنجش وضعیت اقتصادی و سیاسی جامعه شاخص سرمایه‌گذاری (اعم از داخلی و خارجی) است، افزایش مناسب این شاخص از یک سو باعث افزایش رشد تولید، اشتغال و سپس صادرات و به طور طبیعی بهبود وضع طبقات پایین و محروم جامعه می‌شود و از طرفی رشد سرمایه‌گذاری نمادی از ثبات اقتصادی و چشم‌انداز مثبت جامعه به ویژه از دیدگاه سرمایه‌گذاران نسبت به آینده است. از طرفی امروزه جذب و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی به سبب آثار مثبتی نظیر تامین مالی پروژه‌های بخش دولتی و خصوصی، انتقال تکنولوژی‌های جدید، ایجاد اشتغال، دسترسی به بازارهای صادراتی، افزایش کیفیت در حوزه مدیریت بنگاه‌ها، ایجاد ارتباطات موثر با دیگر کشورها و .. در دستور کار دولت‌های مختلف قرار گرفته است. استان خراسان رضوی قطب تولید محصولات غذایی کشور و به عنوان دومین استان از نظر سطح زیر کشت محصولات کشاورزی و حائز رتبه‌های بالا در تولید محصولات کشاورزی است. خراسان رضوی همچنین دروازه شرق ایران و شاهراه ترانزیتی کالا در شمال شرق برای کشورهای آسیای میانه، افغانستان و پاکستان به شمار می‌آید (فهیمی فرد و همکاران،۱۴۰۰: ۷۸۳). دور بودن جغرافیایی خراسان از کانون تنش‌های جنوب، این منطقه را به پناهگاه امن سرمایه‌گذاری تبدیل کرده است. این امنیت پایدار باید به ارزآوری و بهبود مستقیم معیشت مرزنشینان گره بخورد. با حذف تعرفه‌های زاید و تسهیل فنی عبور کالا در مرزهای استان می‌توانیم در کوتاه‌ترین زمان ممکن، جریان ثروت را از مسیرهای جایگزین زمینی به سفره‌های مردم بازگردانیم.

این استان دارای چند بازارچه مرزی مشترک با کشور ترکمنستان است. سه گمرک در مرزهای رسمی سرخس، لطف آباد و باجگیران این استان با کشور ترکمنستان دایر است. برقراری امنیت در مرزهای کشور از جمله مرز درگز و ترکمنستان سبب توسعه اقتصاد و تجارت و سودآوری برای هر دو کشور خواهد بود. تحقق این مهم مستلزم طی

نمودن فرآیند حرفه‌ای است که هریک از گام‌های این فرآیند به مثابه قطعه‌های یک پازل بوده که می‌بایست به درستی در کنار یکدیگر قرارگیرد. آنچه مسلم است شناساندن توانمندی‌ها و اطلاع رسانی مناسب از ظرفیت‌ها از مهم‌ترین گام‌های نخست در جذب سرمایه‌گذاری است. پارادیپلماسی نقش تعیین کننده‌ای در تقویت هم‌گرایی بین ایران و افغانستان و ترکمنستان خواهد داشت. این شکل از دیپلماسی که شامل نهادهای فروملی درگیر در روابط بین‌الملل می‌شود، به هر دو کشور اجازه می‌دهد تا روابط قوی‌تری را در سطح منطقه تقویت کنند. استان‌ها و مناطق داخل ایران و افغانستان و ترکمنستان از طریق پارادیپلماسی می‌توانند با دور زدن مجاری سنتی دیپلماتیک و تسهیل همکاری در سطوح مختلف با یکدیگر روابط مستقیم برقرار کنند.

موانع و چالش‌های مرزنشینی استان خراسان رضوی با افغانستان و ترکمنستان

مناطق و استان‌های مرزی اغلب دارای مسائل و مشکلات خاصی هستند که سایر استان‌های غیرمرزی با آن مشکلات روبرو نیستند. از همین رو است که همواره توصیه می‌شود تا مسئولان و مدیران سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی و امنیتی کشور، توجه خاصی را به این مناطق مرزی مبذول نمایند. این مسائل و مشکلات در صورت عدم نظارت و رسیدگی نه تنها کل استان‌های مرزی بلکه در موضوع مورد مطالعه ما خراسان رضوی را در معرض تهدید قرار می‌دهند و می‌توانند زمینه‌ساز سایر مشکلات شوند.

۱- امنیت

یکی از مهمترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی پیش‌روی مسئولان امور قرار دارد، مسئله امنیت مناطق مرزی است. مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، به‌ویژه در کشورهایی که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند، همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است (عزیزی دمیرچلو، ۱۴۰۴: ۱۷). شرایط خاص مناطق مرزی ایجاب می‌کند که نیروهای مرزبانی به صورت شبانه‌روزی از آن پاسداری نمایند. در طی بیش از چهار دهه گذشته و از زمان حمله شوروی سابق به افغانستان، کشورهایی که در مجاورت مرزهای زمینی کشور قرار گرفته‌اند، در بسیاری از مواقع دچار آشفتگی یا ناامنی بوده‌اند. چهل سال جنگ مداوم در کشور افغانستان، مرزهای این کشور را به یکی از ناامن‌ترین مرزهای جهان تبدیل کرده است. در نتیجه همین جنگ طولانی، مرز شرقی افغانستان با ایران که در همسایگی خراسان رضوی قرار گرفته است را تبدیل به مرزی کرده است که نیازمند مراقبت دائمی و شبانه‌روزی است. ناامنی در این مناطق در برخی مواقع بدون کنترل توسط دولت‌های همسایه، باعث فعالیت بیش از پیش گروه‌های شبه نظامی یا تروریستی شده است که ممکن است تلاش کنند تا برخی اقدامات را در مناطق داخلی مرزهای ایران نیز صورت دهند و از همین رو نظارت بر آن‌ها اهمیتی بیش از پیش می‌یابد و شرایط خاصی را ایجاد خواهد کرد.

۲- مهاجران جنگی، میهمانان همیشگی مناطق مرزی

مهاجرت یکی از مسائل بزرگ دنیای امروز است که ذهن سیاستمداران اکثر کشورهای توسعه یافته را به خود مشغول داشته و محور مذاکرات شمال و جنوب و محافل سیاسی می باشد. مهاجرت بدون مجوز و حتی بدون در نظر گرفتن خطوط مرزی و حدود و حاکمیت کشور مقصد و تجاوز از خطوط مرزی انجام می‌گیرد (ذوالفقاری، ۱۳۹۶: ۱۲۸). یکی از چالش‌های عمده در مناطق مرزی و به ویژه مناطقی که در مرز با کشورهای درگیر جنگ قرار دارند، موج مهاجرت اهالی کشورهای همسایه است. مرزهای غربی و شرقی ایران نیز در طی دهه‌های گذشته همواره با این مسئله روبرو بوده‌اند. به ویژه کوچ گسترده شهروندان کشور افغانستان به مرزهای شرقی ایران و ورود قانونی یا غیرقانونی آن‌ها، در بسیاری از مواقع این استان‌ها را با چالش‌هایی جدی روبرو کرده است. در عین حال بسیاری از شهروندان کشورهای جنگ زده یا فقیر منطقه، برای مهاجرت به اروپا، ایران را به عنوان مسیر عبور خود انتخاب می‌کنند و در تلاش هستند تا با ورود به مرزهای شرقی ایران، به سمت مرزهای غربی کشور رفته و از ایران خارج شوند. این تلاش‌ها، مشکلاتی جدی را برای ساکنان مناطق مرزی ایجاد می‌کند و تبدیل به یکی از چالش‌های جدی امنیتی در مناطق مرزی ایران شده است. با وجود اینکه جمهوری اسلامی ایران همواره تلاش کرده است تا مهمان‌نوازی خود را ثابت کرده و تا حد ممکن، امکانات لازم برای موج پناهندگان را فراهم نماید، اما جمعیت میلیونی آوارگان جنگی به ویژه از کشور افغانستان در ایران سال‌ها است که امکانات و زیرساخت‌های کشور در مناطق مرزی ایران را درگیر خود ساخته است. هر چند این مشکل در خصوص کشور ترکمنستان جدی نیست.

۳- مناطق مرزی، درهای پنهان برای قاچاقیان

اقتصاد ایران با معضلی دیرینه به نام قاچاق دست و پنجه نرم می‌کند. این اتفاق سال‌هاست حاشیه‌سازی‌های بسیاری به دنبال داشته تا جایی که بسیاری از دست‌اندرکاران اقتصادی می‌گویند این نوع قاچاق در واقع یک تجارت غیررسمی سازمان‌یافته است، مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی، از ویژگی‌های خاصی برخوردارند. وجود تماس‌ها، مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز بین کشورهای مجاور از سویی و آسیب‌پذیری‌ها و وجود تهدیدات مختلف در این مناطق از سویی دیگر، باعث چالش‌های عمده‌ای در این نواحی شده است (هنرجو و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۶۵). به دلیل بحران اشتغال به خصوص در مناطق مرزی کشور، سود قاچاق سوخت بسیار بیشتر از دیگر کشورهاست لذا حاشیه قیمت به تشدید قاچاق سوخت دامن می‌زند، اما دلیل اصلی این ماجرا اشتغال است. البته در این‌باره نمی‌توان رقم مشخصی اعلام کرد؛ ارقام موجود نیز که در این خصوص وجود دارد بر اساس حجمی است که از سوی گمرک جمهوری اسلامی و ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز کشف می‌شود، بنابراین آمار واقعی همیشه پنهان مانده است. هر چند عوامل متعددی از جمله نظام تعرفه‌گذاری نامناسب و موانع غیرضروری در مسیر واردات رسمی در ظهور پدیده قاچاق تاثیرگذار هستند، اما قاچاق در ایران به شیوه‌های

مختلفی هم از مبادی رسمی و هم از مبادی غیررسمی اتفاق می‌افتد. منظور از مبادی رسمی، مبادی است که گمرک ایران در آن مستقر است و در قالب رویه‌ها (فرآیندها) و به طرق مختلف ممکن است قاچاق کالا و ارز صورت گیرد. در مبادی ورودی کالا از خارج کشور به مناطق آزاد نیز گمرک مناطق مستقر است و در صورت ورود کالا به سرزمین اصلی نظارت توسط گمرک ایران انجام می‌شود، بنابراین باید این مناطق را جزو مبادی رسمی کشور محسوب کرد. همچنین مبادی غیررسمی به مبادی‌ای اطلاق می‌شود که گمرک ایران در آن مستقر نیست و در نتیجه ورود و خروج کالا به‌طور غیررسمی، بدون اخذ مجوزها و بدون اعمال نظارت‌های ضروری صورت می‌پذیرد.

۴- دوری از مرکز، مسئله اصلی مناطق مرزی

یکی از آسیب‌های مهم مناطق مرزی از جمله استان خراسان رضوی دوری از مرکز استان می‌باشد که این مساله جغرافیایی باعث آثار و پیامدهای نامطلوبی برای این منطقه شده است که از مهمترین آن می‌توان به محرومیت و فقر این منطقه اشاره داشت. به دلیل عدم وجود توسعه متوازن در کشور، ما شاهد حاکم بودن الگوی مرکز پیرامون بر فضای کشور در چند دهه اخیر بوده‌ایم بدین صورت که در استان‌های مرزی دارای سطح پایین و در مقابل استان‌های مرکزی دارای سطح بالایی از توسعه بوده‌اند که این وضعیت باعث جذب جمعیت عظیم مهاجر در جستجوی شغل شده است (یگانگی، ۱۴۰۳: ۷۴). سرمایه‌گذاری در مرزها توسط دولت و بخش خصوصی و تلاش در جهت ترغیب سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری، زمینه‌سازی برای ایجاد کارگاه‌های کوچک و مؤثر در اشتغال‌زایی، اقدامات بازاریابی و توسعه‌ای صادرات صنایع‌دستی و بافتنی و محصولات کشاورزی، توجه به جذب توریست مواردی هستند که در مرزهای خراسان رضوی مورد غفلت قرارگرفته‌اند. یکی از گام‌های مؤثر برای ایجاد اشتغال و نگهداشت جمعیت، ایجاد بازارچه‌های مرزی در استان خراسان رضوی است که می‌تواند باعث افزایش درآمد، کاهش فقر، ایجاد اشتغال و نهایتا کاهش مهاجرت ساکنان منطقه مرزی خراسان رضوی به مراکز استان‌های همجوار از جمله مشهد و تهران گردد. به نظر می‌رسد مسئولان استانی با توسعه مناطق مرزی استان خراسان رضوی این امکان را به وجود آورند که هزینه‌های روانی و اقتصادی این استان کم گردد و با فراهم آوردن تجهیزات سرمایه‌ای و زیرساخت‌های مختلف بتوانند به ارتقاء این مناطق کمک نمایند.

کاربست پارادیپلماسی در خراسان رضوی با تاکید بر نظریه نیلز هانسن

عصر کنونی، تغییرات گسترده و پیچیده شدن مفهوم قدرت و راه‌های افزایش آن است. در این میان دیپلماسی به مثابه مغز متفکر قدرت ملی به گونه‌ای متحول شده که دیپلماسی به ده‌ها پیشوند و پسوند متصف شده است. برای نمونه می‌توان به مواردی چون دیپلماسی انرژی، دیپلماسی اجبار، دیپلماسی علمی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی عمومی نوین، دیپلماسی غیرحکومتی، دیپلماسی خط دو و دیپلماسی زیست محیطی اشاره کرد. پیدایش این مفاهیم نشانگر توسعه و تحول مفهوم دیپلماسی برای روزآمدی آن با تحولات عرصه بین‌المللی

است. جمهوری اسلامی ایران می‌کوشد به الگویی در روابط بین‌الملل تبدیل شود و حاوی پیام‌ها و اهداف بسیار والایی است که بسیار فراتر از مرزهای ملی ایران است (پورحسن و خالقی نژاد،۲:۱۳۹۷). سیاست خارجی به عنوان پیوند دهنده سطح ملی و بین‌المللی، عهده‌دار چنین مسؤلیت خطیری است. سیاست خارجی روزآمد، مستلزم بهره‌گیری از دیپلماسی است. دیپلماسی مانند سایر ابزارهای تولید قدرت ملی، به شدت در حال تحول است. پارادیپلماسی می‌تواند در ابعاد مختلفی با کنشگری استانداران، فرمانداران، شهرداران، شوراهای اسلامی شهر و روستا، سازمان‌های دولتی و غیردولتی، اتاق‌های بازرگانی، مدیران صنایع و شرکت‌های خصوصی، نهادهای نظامی و انتظامی، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزشی، مجامع و هیئت‌های مذهبی، فرهنگی، هنری و گردشگری فعال شده و هماهنگ و هم‌راستا با سیاست‌های کلی همسایگی دولت، به برقراری ارتباط و امضای موافقت‌نامه‌ها با سطوح پارادیپلماتیک موازی در کشورهای همجوار بپردازند. با توجه به ظرفیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی، سیاسی، تجاری و فرهنگی برای همکاری بین شهرهای مرزی ایران و دو کشور افغانستان و ترکمنستان از دیدگاه نیلز هانسن، کاربست پارادیپلماسی در بهبود روابط ایران با این دو کشور همسایه، در موارد ذیل قابل حصول می‌باشد که عبارتند از ۱. اختیارات و صلاحیت‌های قانونی جهت استاندار خراسان رضوی تصویب و ابلاغ شود ۲. آسیب‌شناسی دقیق مناطق مرزی استان خراسان رضوی انجام و موانع شناسایی شده اصلاح شوند ۳. وضعیت موجود و مطلوب مشخص شده، نقشه راه و برنامه تفصیلی و تفکیکی ویژه استان خراسان رضوی تدوین شود و ۴. برابر سنجه‌های ارزیابی در فواصل زمانی مشخص، میزان پیشرفت برنامه‌ها سنجیده شده و هرگونه انحراف از نقشه‌راه مورد بررسی مجدد قرار گیرد. امروزه افکار عمومی به مدد فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی در دسترس خود به عنوان یک بازیگر مهم در عرصه تصمیم‌گیری و سیاستگذاری دولت‌ها ایفای نقش می‌کند (بیدگلی،۱۴۰۳ : ۷۹). در بین فرهنگ‌های مختلف مردمان قومیتی با گویش‌های یکسان جایگاه خاصی را در برقراری ارتباطات بیشتر در بین ملت‌ها پیدا کرده‌اند که ناشی از امکانات ارتباطی و اطلاعاتی سریع است که در روند جهانی شدن در دسترس مردم قرار گرفته است. در عرصه سیاست خارجی و برقراری ارتباطات مختلف فروملی نیز این ارتباطات تحت عنوان پاردیپلماسی در حال گسترش است به طوری که از هر ظرفیتی که بتوان برای نقش آفرینی بازیگران فروملی در عرصه ارتباطات مختلف با آن سوی مرزها استفاده کرد همانطور که گفته شد این عمل در سیاست خارجی تحت عنوان پارادیپلماسی شناخته شده که از ظرفیت‌های کنشگران برای اقتدار ملی استفاده می‌شود. به نظر می‌رسد ما بایستی در کشور خود برای عقب نماندن از چرخه تاثیرگذاری بر تحولات منطقه‌ای و جهانی به سمت و سوی افزایش نقش مردم در سیاست خارجی حرکت کنیم. همان‌گونه که گفته شد پارادیپلماسی یعنی در کنار دولت و دستگاه سیاست خارجی که بازیگر رسمی سیاست خارجی کشورها هستند، گروه‌ها و هویت‌های فرو ملی به مشارکت و نقش آفرینی در عرصه سیاست خارجی می‌پردازند و همراه با دولت یا حتی به صورت مستقل از آن در عرصه روابط بین‌الملل به ایفای نقش مشغول می‌شوند (خالقی

نژاد،۲:۱۳۹۹) پارادیپلماسی می‌تواند به عنوان مجرایی برای تقویت مبادلات فرهنگی، ارتقای همکاری‌های اقتصادی و درک متقابل عمل کند. پارادیپلماسی با اجازه دادن به مناطق داخلی و کنشگران داخلی این کشورها برای مشارکت مستقیم در گفتگو و همکاری، می‌تواند مکمل تلاش دولت‌های ملی در ایجاد پل‌ها و تعمیق روابط بین ایران و کشورهای همسایه باشد.

با ابلاغ سند چشم انداز بیست ساله در جهت رشد و توسعه انقلاب اسلامی ایران، حصول به این چشم انداز در گرو توجه به مؤلفه‌ها و ابزارهای جدید قدرت است. در این میان پارادیپلماسی عرصه تلاقی و نمود سویه جدید تولید قدرت ملی است که در آن هم بازیگران ملی و هم بازیگران فروملی ایفای نقش می‌کنند. تقلیل قدرت ملی به قدرت نظامی، آسیب پذیری‌های جمهوری اسلامی را به شدت افزایش خواهد داد و این مساله در دوره تحریم‌های چند لایه و ظالمانه بین‌المللی طی سال‌های اخیر تجربه شده است. به نظر می‌رسد در طی سال‌های اخیر در سطوح رسمی و کلان اهمیت نقش اقتصاد در قدرت ملی مورد توجه قرار گرفته است اما در سطح عملی هنوز سازوکارهای لازم و جامع اجرایی و عملیاتی نشده است. لذا برای تحقق پارادیپلماسی در مناطق مرزی استان خراسان رضوی پیشنهادات ذیل استخراج می گردد:

- با هدایت و حمایت دستگاه دیپلماسی کشور از راه اندازی تشکل‌های مردم نهاد با اهداف فرهنگی اقتصادی حمایت شود.
- تبادلات فرهنگی و اقتصادی در نواحی مرزی از طریق فعال سازی تشکل‌های مردمی تقویت شود.
- ارائه آموزش و مهارت‌های لازم به مرزنشیان علاقمند به تبادلات فرهنگی و اقتصادی.
- اختصاص بودجه‌های فرهنگی مناسب برای کیفیت بخشی و توسعه برنامه‌های خواهر خواندگی بین مشهد و هرات در محیط پیرامونی کشور خصوصا در حوزه شرق آسیا.
- حمایت از برنامه‌های تبادل دانشجو و استاد در نواحی مرزی از طریق ارائه فرصت‌های پژوهشی و تحقیقاتی.

نتیجه‌گیری

در طول دهه‌های اخیر و با توسعه و فراگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، پارادیپلماسی در عرصه سیاست خارجی به شکل قابل توجهی افزایش یافته است، ظهور پارادیپلماسی را می‌توان به روندهای جهانی شدن و تمرکززدایی در بازیگران در حوزهٔ سیاست و سیاست خارجی نسبت داد که به کنشگران غیردولتی و خُرد قدرت داده است تا به موضوع‌هایی بپردازند که مستقیماً بر سرزمین‌ها و جمعیت آنها تأثیر می‌گذارد. از طریق پارادیپلماسی، نهادهای داخلی می‌توانند منافع خود را ارتقا دهند، سرمایه‌گذاری خارجی را جذب کنند، تبادل فرهنگی را تقویت کنند و به چالش‌های ملی و فراملی مانند تغییرات آب و هوا، مهاجرت و تهدیدات امنیتی رسیدگی کنند. به همین دلیل

نیز در سال‌های اخیر مقالات معتبر متعددی در رابطه با پارادیپلماسی و اهمیت آن به نگارش در آمده و منتشر شده است چرا که این نوع فعالیت‌ها در حال جهت دهی سیاست‌های رسمی کشورهاست لذا در آینده بازیگر اصلی عرصه سیاست خارجی کشورها، بازیگران فعال حوزه پارادیپلماسی خواهند بود. به عبارت دقیق‌تر در سایه شکل‌گیری دهکده جهانی، جوامع مجازی و دیپلماسی پیگیری شده توسط آن‌ها شکل و کیفیت روابط بین ملت ها و دولت‌ها را تعریف خواهند کرد. از آنجا که پارادیپلماسی می‌تواند تنوع همسایگان ایران و قرابت‌های مناطق مرزی را به فرصتی بی‌نظیر برای قدرت ملی ایران تبدیل کند، یافته‌های این مقاله، قابل تسری به سایر استان‌ها بوده و می‌تواند در افزایش قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران مؤثر باشد. بنابراین در این حرکت موازی هر چه شهرها در رقابتی نامحسوس بتوانند جایگاه و منزلت خود را از سطح ملی به سطح منطقه‌ای و یا بین‌المللی ارتقاء دهند به نوعی بستر رشد و توسعه دیپلماسی در کشور به مرحله عملیاتی خواهد رسید. به این ترتیب زمینه جذب گردشگران، سرمایه‌گذاران، رونق اقتصادی و انتقال اطلاعات و هویت‌های فرهنگی فراهم خواهد شد. محقق در این مقاله با بهره‌گیری از نظریه نیلز هانسن به دلایلی از جمله داشتن جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی، موقعیت منحصر به فرد اقتصادی، جاذبه‌های گردشگری و بازارچه‌های مرزی، قابلیت ارتقاء جایگاه سیاسی و امنیتی برای اجرای فعالیت‌های دیپلماتیک را برخوردار بوده و می‌تواند نقش بسزایی در جذب سرمایه و اشتغال‌زایی و گسترش تبادلات متنوع اقتصادی و همچنین کمک به دولت مرکزی در حل‌وفصل مسائل منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و بین‌المللی در راستای قانون اساسی کشورداشته باشند. در نتیجه با کاربست این رهیافت در خراسان رضوی به عنوان مطالعه موردی، براین نکته تاکید می‌شود که مقولهٔ پارادیپلماسی نیازمند اهتمام بیشتر در حوزه دولت مرکزی می‌باشد.

لیست منابع فارسی

- بیدگلی، محمد (۱۴۰۳)، نقش پارادیپلماسی در مناطق مرزی؛ مطالعه موردی استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست بین الملل، دوره ۷، شماره ۱۳، ۸۳-۶۳

- پورحسن، ناصر و خالقی نژاد، مریم (۱۳۹۷)، پارادیپلماسی، تهران: انتشارات سخنوران

- خالقی نژاد، مریم(۱۳۹۹)، پارادیپلماسی و افزایش قدرت ملی، سایت دیپلماسی ایرانی، در (۳ اردیبهشت۱۳۹۹)، قابل دریافت در

http://irdiplomacy.ir

- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۲)، پارادیپلماسی در عصر جهانی شدن، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره چهارم، شماره ۱۳، ۵۴-۳۴

- ذوالفقاری، حسین (۱۳۹۶)، تاثیر مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای (مطالعه موردی مرزهای جنوب شرق کشور)، پژوهشنامه مطالعات مرزی، سال پنجم، شماره سوم، ۱۶۲-۱۲۷

- روزنا، جیمز (۱۳۸۲)، جهان آشوب زده، ترجمه علیرضا طیب، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی

- زیاری، کرامت الله، زنجیر چی، سید محمود و سرخ کمال، کبری (۱۳۸۸)، رتبه بندی درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان خراسان رضوی، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، شماره ۷۲، ۳۰-۱۷

- ساروخانی، باقر (۱۳۸۹)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- ساعی،احمد، خالقی نژاد، مریم و همکاران (۱۳۹۹) ظرفیت‌های فرهنگی پارادیپلماسی فرامرزی کشورهای حوزه ایران فرهنگی، فصلنامه مطالعات دمیان فرهنگی، دوره ۱۵، شماره ۴۲،۱۴۸-۱۱۷

- سیمبر، رضا(۱۳۸۵)، کارویژه‌های دیپلماسی مدرن در روابط بین‌الملل: تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیستم، شماره یک، ۱۹۴- ۱۷۱.

- صالحی امیری، سیدرضا و محمدی، سعید (۱۳۸۹)، دیپلماسی فرهنگی، تهران: انتشارات ققنوس

- صباغ، الهام و گودرزی، الهام (۱۴۰۳)، آسیب شناسی دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی ایران در قبال ترکمنستان (۲۰۱۵ - ۲۰۲۰) با تأکید بر رویکرد پارادیپلماسی، فصلنامه پژوهش‌نامه سیاست بین‌الملل، دوره۱۲، شماره ۲، ۳۵۴-۳۳۵

- عندلیب علیرضا (۱۳۸۰)، نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی ایران، نشرکارنگ

- عزیزی دمیرچلو، عبدالله، اخباری، محمد و حمزه، فرهاد(۱۴۰۴)، تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی استان اردبیل، فصلنامه مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره ۹، شماره ۳، ۳۰-۱۷

- فهیمی فرد، سید محمد، سعیدی جوادی، حمید و بهادری، محمدرضا(۱۴۰۰)، نقش دیپلماسی اقتصادی در

توسعه همکاری‌های اقتصادی ایران با کشورهای آسیای میانه (مطالعه موردی استان خراسان رضوی)، فصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، دوره ۴، شماره ۲، ۷۹۸-۷۶۹

- قوام، سید عبدالعلی (۱۳۸۳)، جهانی شدن و جهان سوم. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

- مختاری هشی، حسین، مومنی، مهدی و باقری، مهرداد(۱۳۹۳)، تدوین راهبردهای آمایش مناطق مرزی؛ مطالعه موردی مرزهای شرقی کشور، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۹، شماره ۳، ۲۵۴-۲۳۷

- مومنی، مجیدرضا، رحیمی، آزاده و غیبی زاده، نسرین (۱۳۹۵)، پارادیپلماسی و کاربرد آن در شهرهای مرزی آذربایجان غربی، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره نخست، شماره ۲۱، ۷۸-۵۳

- هنرجو، امین، مهکویی،حجت، مومنی و همکاران (۱۴۰۰)، تحلیلی بر اقدامات مرزی و ارائه الگوی مناسب برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر(مورد مطالعه: استان سیستان و بلوچستان)، فصلنامه جغرافیاوتوسعه ناحیه‌ای، دوره ۱۹، شماره ۱، ۲۹۳-۲۶۵

- نادری چنار،زکیه، جان پرور، محسن و رنجکش، محمد جواد(۱۴۰۱)، تبیین و سطح بندی پارامترهای دیپلماسی مرزی بین ایران و ترکمنستان، فصلنامه جغرافیاوتوسعه ناحیه ای، دوره ۲۰، شماره ۲، ۱۱۳-۷۷

- یگانگی، سید کامران(۱۴۰۳)، توسعه اقتصادی مرزها ضامن امنیت مرزی، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره۶، شماره ۴، ۸۶-۷۳

List of English Resources

-Hocking، Brian (1993)، Localizing Foreign Policy، Non-central Governments and Multilayered Diplomacy، Palgrave Macmilla.

- Keating، Michael (2000)، Paradiplomacy and Regional Networking، conference organized by the Forum of Federations: an International Federalism.

-Sassen، Saskia (2010)، The Global inside The National: A Research Agenda for Sociology.

-Soldatos، Panayotis (1990) An Explanatory Framework for the Study of Federal States as Foreign-policy Actors.

- Hansen، Niles H. (ed.) (1978)، and Border Regions: A Critique of Spatial Theory and an European Case Study; Human Settlement Systems: International Perspectives on Structure Change and public Policy. Ballinger Publication Co.، pp. 246-261 Cambridge، UK.

Analysis of the paradiplomacy approach in the border region of Khorasan Razavi from the perspective of Niels Hansen

Asghar Rajabi Dehborzoei[1]

Abstract:

Paradiplomacy is one of the new types of diplomacy. In paradiplomacy,political units such as provinces, cities, and even departments are considered the most important players. With globalization and the growth of interdependence of governments, the official structures of the government alone cannot help the diplomacy apparatus. Since the border areas of Razavi Khorasan province, as one of the provinces located in the northeast of the country, is the point of gravity of communication between the three countries of Iran, Afghanistan and Turkmenistan, therefore, it has provided a special strategic position in the field of political communication for this province. Now the question is, what is the paradiplomacy approach and its application in the border areas, especially Razavi Khorasan? It is stated in the hypothesis that, from Niels Hansen's point of view, paradiplomacy causes investment and development in the border region of Razavi Khorasan. In this article, the researchers use the documentary method by relying on written library sources and articles to explain reasons such as having cultural and historical attractions, a unique economic position, tourist attractions and border markets, the ability to improve the political and security status. They have investigated for the implementation of diplomatic activities. The results indicate that para-diplomacy in the Razavi-Khorasan border region can play a significant role in attracting capital, creating jobs, expanding various economic exchanges, and also helping the central government in solving regional, trans-regional and international issues. International in line with the country's constitution.

Keywords*:* Paradiplomacy, tourist attraction, globalization, Khorasan Razavi, Niels Hansen

[1] - Assistant Professor, Department of Education, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
as.rajabi@iau.ac.ir